

Cách xưng hô trong tiếng Việt

Tác Giả: Nguyễn Hoàng Quốc

Thứ Tư, 09 Tháng 12 Năm 2009 13:23

Công nhân ngoại quốc làm việc tại sinh trường ngoài nước có một sự lúng túng về cách xưng hô trong tiếng Việt

Kính nghiêm rút ra từ nhiều năm dạy tiếng Việt cho người cho tôi thấy, đối với những người mới học, trong tiếng Việt, có hai điều khó nhớ: thanh điệu và cách xưng hô.

Đối với những người quốc tịch tiếng Việt, hai cái khó này có vẻ ngang nhau, dù cái khó thì nhớ, về thanh điệu, còn phải đọc trước tiên khi học phần trước, để từ đó, học viên mới có thể phát triển dần dần khả năng nghe và nói của họ.

Đối với học viên Việt Nam sinh trường ngoài nước, cái khó về thanh điệu thì họ không gặp nhiều quá lắm lắm: dù chưa bao giờ chính thức học tiếng Việt, họ cũng đã từng nghe cha mẹ và bà con chuyện trò bằng tiếng Việt, đã quen với cái điệu lên bổng xuống trầm của tiếng Việt, vì vậy, họ, không cần có tài thính âm nào, họ cũng có thể phân biệt được các sắc khác nhau giữa những chữ, chữ họ học, MA, MÁ, MÀ, MỖ, MÃ, và MỖ.

Tuy nhiên, công nhân ngoại quốc làm việc tại Việt sinh trường ngoài nước có một sự lúng túng về cách xưng hô trong tiếng Việt.

Mà không phải chỉ có những người mới học. Ngay cả những người sơ đẳng tiếng Việt cũng không thành thạo cũng có lúc, thậm chí, nhiều lúc cảm thấy bối rối trong việc xưng hô.

Cách xưng hô trong tiếng Việt

Tác Giả: Nguyễn Hoàng Quốc

Thứ Tư, 09 Tháng 12 Năm 2009 13:23

Ai cũng biết cách xưng hô của người Việt chỉ dựa vào quan hệ đối ứng và tuế tác. Đối ứng cấp thì có nhiều loại: không nhất thiết phải là chức vụ trong hệ thống công quyền, ngay cấp thấp nhất trong gia đình hay một số nghề nghiệp trong xã hội cũng là những đối ứng cấp cần tuân thủ tôn trọng trong cách xưng hô.

Ngày xưa, đối ứng cấp là nguyên tắc chỉ đạo. May là thời kỳ, ý niệm tôn ti còn nặng nên người nào an phận người nấy, và nên xưng hô chức không mấy khi cấp phải trở thành vị nể; cấp hạ gặp người có chức tước cao hơn mình thì cúi đầu và khom lưng xưng, “bẩm quan”, “bẩm công”. Muốn cho chức ăn hơn nể thì thêm tính từ “lớn” sau các chữ “quan” hay chữ “công”.

Những người làm quan được gọi là “quan”, đã đành. Những người không phải là quan nhưng trông có vẻ hơi sang sang một chút cũng được gọi là “quan”. Bác sĩ là “quan”: “quan đốc”. Nhà báo cũng là “quan”: “quan tham nhọt trình”.

Không “quan” thì là “thầy”: nghề gì dính đến giảng dạy mà đứng đầu là “thầy”: thầy thông, thầy ký, thầy cò, v.v...

Từ 1945 đến nay, tất cả những người xưng hô phong kiến như thế đều bị bãi bỏ. Ngay những cách gọi “ông” hay “bà” cũng bị cho là khách sáo và cấp hạ: Bà. Cách xưng hô trở thành thân mật hơn: hầu ai xưng hô công nhân tu nghiệp hơn bản thân mình thì mình gọi là “bác”; trẻ hơn chút thì gọi là “chú” hay “cô”; xưng hô công nhân tu nghiệp hơn mình thì mình gọi là “anh” hay “chị”; trẻ hơn thì gọi là “em”. Đây là khái quát.

Nguyên tắc thì đơn giản nhưng việc thực hiện không phải không phức tạp. Đầu tiên những người ngoại quốc học tiếng Việt thường phân nản nhất là: rất khó đoán tuổi người Việt Nam. Ai cũng có vẻ trẻ măng cả. Hơn nữa, trong các cuộc chuyển trò một thời thì còn dễ. Nói chuyện qua điện thoại thì khó. Làm thế nào để có thể xác định được ngay người ở đầu dây bên kia khoảng bao nhiêu tuổi để xưng hô cho thích hợp? Chưa. Thú thật, tôi đã bao nhiêu lần nghe các sinh viên nêu lên cái câu hỏi này. Và không biết trả lời thế nào cho thực tiễn.

Nguyên tắc dựa vào tuế tác, từng độ tuổi, cũng có vô số ngoại lệ. Ví dụ, với người trẻ hơn mình thì mình có thể gọi là “em”. Nhưng thế nào mới được gọi là trẻ hơn mình? Một tuổi? Năm tuổi? Mười tuổi? Ở lứa tuổi 20, việc xưng hô là “anh/chị” và gọi người khác là “em” trong những lần gặp đầu tiên có khi còn thật tế nhị. Nhưng khoảng 30, 40 trở lên, khi người ta đã có gia đình và đã

Cách xưng hô trong tiếng Việt

Tác Giả: Nguyễn Hoàng Quốc

Thứ Tư, 09 Tháng 12 Năm 2009 13:23

có chút đũa vũa trong xã hội, vì c xưng hô như thế rất dễ bị xem là suồng sã, thô m chí, lố mãng.

Tôi có mọt ngườ i quen sau nhi ều năm ở h ỏi ngo ỏi, cùng v ớ v ớ Việt Nam, g ặp mọt s ố b ạn bè m ới. Ông ấ y k ể là, su ốt c ả h ời n ăm t ắt tháng ở Việt Nam, ông v ẫn không tránh đ ể c ả m ặt gi ác kinh ng ộ c và b ật b ình khi nhi ều ngườ i đ ều ông ông m ới quen, có khi, ch ỉ m ới g ặp l ần đ ầu, đ ầu g ỏi v ớ ông là “em” và x ếp “anh” m ột cách ngon ả. Ông c ả m ặt th ể y có cái gì nh ỉ b ị xúc ph ạm. Ngày tr ể c, ở mi ền Nam, là m ột công ch ợ c thu ộ c lo ại khá cao, ông s ẽ ng ười trong m ột môi tr ườ ng khá nhi ều l ười nh ỉ. Lâu l ờ m, ông ch ỉ a nghe ả i, tr ể ông và nh ỉ ng ườ i thân trong gia đ ịnh, g ỏi v ớ ông là “em” c ả. Ông c ả đ ịnh nh ỉ ch ỉ “em” ấ y là m ột cái gì ít nhi ều có t ính đ ể c quy ể n. V ớ y mà...

Ngườ c ỏi, trong nhi ều gi ờ i, đ ể c bi ết là gi ờ i văn ngh ệ, không ít ngườ i ch ỉ mu ốn ngườ i khác g ỏi là “anh” hay “ch ỉ” thôi. Tôi nh ỉ, l ần đ ầu tiên g ặp Mai Th ị o, tôi g ỏi ông là “bác”; ông x ủa tay: “anh đi.” ấ, thì... “anh”. Tôi v ớ a g ỏi “anh” v ớ a th ể y h ỏi ngườ ng ườ ng. Ông sinh năm 1926, l ần h ời tôi đ ể n 30 tu ổi. R ể t, cũng quen đ ể n. Sau đó, g ặp Ph ạm Duy, l ần h ời tôi 35 tu ổi, tôi cũng l ớ i c ả anh anh em em. Sau đó, g ặp Võ Phi ến, l ần h ời Mai Th ị o m ột tu ổi và tr ể h ời Ph ạm Duy b ể n tu ổi, quen mi ền ng, tôi cũng g ỏi b ể ng “anh”; ông có v ớ h ỏi... s ẽ ng s ố t. Thoáng nh ỉ, tôi bi ết ngay, b ể n đ ể i l ớ i “bác”. Thì m ới chuy ể n l ớ i yên ể n. Thành ra, ở đ ây, ngay trong gi ờ i văn ngh ệ, cũng ch ỉ ng ườ có lu ật l ể gì cho vi ể c x ếp ng ườ c ả. Tu ể ngườ i.

Chuy ể n x ếp ng ườ trong ti ếng Việt, khó là th ể.